

Megkésvé született törvény és vontatott végrehajtása

„[...] a közbirtokosságok kellő szervezkedésének hiánya megakadályozza az erdőgazdaság eredményes ügymenetét, a hatóság törvényes eljárását.”

/Csegezy Pál, 1909./

A *közbirtokosság* (compossessoratus) a társas birtoklás egy neme, az erdőközösség legfejlettebb formája volt, melynek első világháború előtti székelyföldi történetét az *arányosítási* (1871. évi LV. tc.), az *erdő-* (1879. évi XXXI. tc.) és a *közbirtokossági* (1898: XIX. tc.) törvények együttes alkalmazása két jól elkülöníthető korszakra osztottak.

Az arányosítási törvény végrehajtása előtt ugyanis a közbirtok használata - mihelyt valaki a faluban belsőséget szerzett - általában minden család számára biztosítva volt, az arányosítás keresztülvitele után azonban a közbirtokot csak a továbbra is közösségben maradt tulajdonosok a magánbirtokuk arányában vehették igénybe. A föld nélküli rétegeket, mint birtokosokat, ugyanakkor kizárták a közbirtokosságokból. Ezeknek aztán a legtöbb esetben az ágfajuttatással be kellett érniük. Továbbá: az erdőtörvény az addigi szabad használat helyett, *üzemterv szerinti gazdálkodást* írt elő, az 1898. évi XIX. tc. pedig a közbirtokosságok gazdasági ügyvitelét szabályozta.

A fentiekben röviden „közbirtokossági törvény”-nek nevezett 1898. évi XIX. tc. - teljes nevén: „1898. évi XIX. törvénycikk a községi és némely más erdők és kopár területek állami kezeléséről, továbbá a közbirtokosságok és a volt úrbéreszek osztatlan tulajdonában lévő, közösen használt erdők és kopár területek gazdasági ügyvitelének szabályozásáról” - alapján nyerték el a közbirtokosságok kvázi jogi személyiségüket. Ekkor történt az *új típusú közbirtokosságok* megalakulása, mely folyamat elhúzódott egészen az első világháborúig, az *arányosítások* befejezéséig. E törvény rendelte el a közbirtokosságoknak a jóváhagyott „*Szabályzat*”-ok szerinti működését.

Szükséges volt-e a kormánynak a közbirtokosságok ügyvitelébe való beavatkozása? Kérdésünkre elsősorban a *törvény indoklása* /Magyar Törvénytár, 1898. 102./ és az egykori szaksajtó ad választ: „A *szervezetlen közbirtokosság* [vagyis az, amely nem a fenti törvénycikk alapján működik] anyagiakban is jelentékeny kárt szenved; a *közterhek viselésére* képtelen, adósságokba merül [...], a *közös birtokosok* jelentékeny részét arra készíti, hogy *jogosultságuktól meneküljenek* [...], mely *magántulajdon lévén* [...], ennél fogva a birtokossági tag *jogosultságát* el is adhatja” - olvashatjuk Csegezy Pál A székely közbirtokossági erdők ügykezelése c., 1909-ben megjelent írásának 757. oldalán. Szak-

cikk, melyet megelőzött a szerző Közbirtokossági erdők vagyonkezelése a Székelyföldön, és követett az Erdőgazdasági ügyek a közigazgatásban c. írása, mindhárom az *Erdészeti Lapok* 1909. évfolyamának hasábjain.

Az idézett elítélő véleményt a székelyföldi közbirtokossági állapotokról az 1898: XIX. tc. életbelépése után 10 évvel írták. A kiindulási helyzet pedig az volt, amit a törvény indoklása állapított meg: „Jelenleg [1898] ugyanis ezen [közbirtokossági] erdők túlnyomó részének kezelésénél és hasznosításánál a legnagyobb szabálytalanságok fordulnak elő. Sok esetben még maga az ingatlan is lassú elkalodásnak van kitéve, mert a határok biztosításával senki sem törődik, s a foglalások úgy a külső széleken, mint az erdő testébe beékelt kétes származású *idegen tisztások* körül napról-napra előre haladnak. [...] Az eladásra szánt faanyagoknak sem mennyiségét, sem értékét nem becsülik meg a birtokosok, hanem minden becslés nélkül, s többnyire a nyilvános árverés kizárásával, kéz alatt adják el a fölösleget [...]” /uo. 102./

Összegezve a tényállást, láthatjuk, hogy az állami beavatkozás szükségességéhez nem fért kétség, a lassan működő igazgatási apparátus elmarasztalása pedig szintén indokolt volt.

Csegezy Pál írásaiban mindenekelőtt elégedetlenségét fejtette ki az 1898. évi XIX. tc. életbeléptetése óta eltelt tíz év eredményeit illetően. Ennek lényegét az alábbiakban foglalhatjuk össze: a közbirtokosságoknak a törvény értelmében készült szabályzat szerinti megszervezése nem fejeződött be, minek következtében számos közbirtokosság még mindig „költségelőirányzat” nélkül - azaz tervszerűtlenül - működött. A hatósági ellenőrzés, a vagyonfelügyeleti jog gyakorlása sem folyt kellő módon. Jellemező volt az is, hogy az eladásra szánt faanyagot nem nyilvános árverezéssel értékesítették stb.

Csegezy kitért a *pénzhiány*, a *forgótöke* nem létének káros hatására is, melyek - a közigazgatás lassú ügyintézése mellett - mind hozzájárultak ahhoz, hogy a közbirtokosságok szilárd alapokon történő megszervezése késsen, és még gyermekbetegségeit élve kerüljenek az első világháború utáni, kiélezettebb kapitalista termelési viszonyok karjai közé.

Az idézett „vészharangot meghúzó” írások időszakában a *statisztikai adatok szerint* /M. Stat. Közlemények 1908. évben, 39. kötet. Bp., 1913. 158./ 1908-ban a kutatott területen összesen 141 közbirtokosság volt, melyből 40 Maros-Torda, 39 Háromszék, 38 Csík és 24 Udvarhely megyében. Nagy eltolódás volt a négy megye közbirtokosságai között nemcsak számukat tekintve, hanem vagyonuk értéke szerint is. (→ Csíki helytörténész az erdészettörténet szolgálatában c. fejezetet is.) Hasonlóképpen az erdő és a legelő közötti területi arányt illetően is nagy volt az eltérés. Például Csík megyében a legelő a közbirtokosságok összterületének 28,01 %-át tette ki, míg Háromszéken csak 14,17 %-ot /Antal Imre: Kísérletek a székelyföldi közbirtokosságok megreformálására. Korunk 1979. 488./

Néhány statisztikai adat közreadása után, térjünk vissza az 1898: XIX. tc. *vontatott végrehajtására*. Tudnunk kell ezzel kapcsolatosan azt is, hogy e törvény ún. *jóléti törvény* volt, vagyis nem helyezett kilátásba büntetések alkalma-

zását. Továbbá, a közbirtokosságok megszervezése a *megyei közigazgatási bizottságnak* - és nem az illetékes erdőhivatalnak - a feladata volt. (Ez utóbbi a törvény által megszabott erdőgazdasági teendőknek az ellátását végezte.) (→ A székely sors könyve c. fejezetet is.)

Az alábbi levéltári adat jól szemlélteti azt a rendkívül nehézkes ügyviteli rendszert, amely megelőzte a közbirtokosságok, a mi esetünkben a *Kebelei szabad székely* erdőbirtokosság megalakulását, habár ennek kiterjedése csak 0,58 k.hold, azaz 3337 m² volt.

A „tenyényi” - 100 m hosszú és 33 m széles erdő - birtokszabályozási és gazdasági ügyviteli munkáját, mely kezdődött az *arányosítással*, folytatódott a *rendszeres gazdasági üzemterv* elkészítésével és befejeződött a *szabályzat jóváhagyásával*, véghez kellett vinni. Éppen úgy, mintha többszáz holdas erdőbirtok lett volna. A gazdasági ügyvitelről szóló szabályzat jóváhagyásával az új típusú közbirtokosság megszervezése befejeződött, igaz, hogy mindez csak 1908-ban, 31 évig tartó folyamat után. Érdemes feljegyezni azt is, hogy a gazdasági üzemtervet, illetve magát a 0,58 k.hold kiterjedésű birtokot - melyről 1899 és 1908 között csak 8 m³ fát termeltek ki - üzemátvizsgálási munkálatoknak is alávetették, melyet, mint az erdészeti albizottság elnöke, maga a főispán hagyott jóvá /Állami Levéltár - Marosvásárhely, 48. sz. alap./.

Indokoltnak tartottuk adatunk megemlítését azért is, mert a közbirtokosságok fennállásáig szüntelenül olyan vélemények is elhangzottak, amelyek kérték *felosztásukat*, a közösségek megszüntetését - de nem a vagyon községesítését -, ami természetesen lehetetlenné tette volna a sok-sok kis magánbirtok államerdészeti felügyeletét, ami feltehetően azok erdő jellegének megszűnését eredményezte volna, hozzájárulva ezzel a lakosság *elszegényedéséhez*.

A közbirtokosságoknak az 1898: XIX. tc. alapján történő átszervezése bizonyára annak betudhatóan is lassabban ment végbe, hogy nem minden tag lelkesedett a törvényben lefektetett *két alapelvért*: a közös birtokosok törvényes formák közötti szervezkedése, a vagyon kezelése és használata a jóváhagyott *szabályok* alapján, és a hatósági felügyelet, mely az *állami erdőkezelés* által valósult meg. Ez lényegében az erdőbirtok felmérését, az üzemterv elkészítését, a használatok kijelölését, az értékesítés alá kerülő fakészlet becsértékének megállapítását stb. jelentette, de nem érintette az erdővagyon állagával és hasznával való szabad rendelkezés jogát. (Vö. 1898: XIX. tc. 5. §.) Tehát, pl. a birtokosságok határoztak afelett, hogy az erdőgazdasági üzemterv szerint esedékes évi fatömeget saját maguk termelik-e ki, vagy azt „lábon állva” eladják.

Végül késleltette a közbirtokosságok célszerű megszervezését az is, amit *Csegezy Pál* így fogalmazott meg: „Azonban daczára annak, hogy e törvény [az 1898. évi XIX. tc.] tíz év óta áll fenn, annak nemes elvei a Székelyföldön legkevésbé sem fogantak meg a nép lelkében [...]” /EL. 1909. 397./ Mindez pedig kedvezett a közös birtokosok ún. *hatalmasainak*, kik „most is azon hitben vannak, hogy a közvagyon egyszersmind közpréda is, melyet törvény figyelembevétele nélkül tovább lehet rongálni, pusztítani; [...]” /uo. 398./.

A *hatalmasok* - a sok szavazattal bírók - uralma a közbirtokosságokban valóság volt, mert az ügyek intézését a közös birtokosok gyűlésén - egyes esetektől eltekintve - a jelen levő közös birtokosok arányrészeik szerint számított szavazatai alapján hozták. A törvény biztosította a gazdagok befolyását, a *szegénység* pedig küzdött érdekei megvédéséért. Akik az új viszonyokhoz igazodva éltek az erdőt, bízva annak eltartóképességében - hasonlóan, mint elődeik:

„Míg az erdön bikkfa terem,
Szeretem én a kedvesem,
Míg *szuszék* lesz e bikkfából,
Eltartom őt az árrából.

Hej-haj, hujja-haj,
Nincsen mostan semmi baj!”

/Siklódi táncdal *Kriza János* Vadrózsák,
székely népköltési gyűjteményéből/

